

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ**

Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту

07-10-45S

СИЛАБУС SYLLABUS	Історія України: демографічний вимір History of Ukraine: demographic dimension	
Шифр за ОП Code in Degree Programme	OK12	
Освітній рівень Level of Education	Магістерський (другий) Master's second	
Галузь знань Field of Knowledge	01	Освіта/Педагогіка Education / Pedagogy
Спеціальність Field of Study	014.03	Середня освіта (Історія та громадянська освіта) Secondary education (History and civic education)
Освітня програма Degree Programme	Середня освіта (Історія та громадянська освіта) Secondary education (History and civic education)	

м. Рівне – 2024

Силабус навчальної дисципліни «Історія України: демографічний вимір» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) освітнього ступеня предметної спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта), які навчаються за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)». Рівне. НУВГП. 2024. 22 с.

ОПП на сайті університету: <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/31409>

Розробник силабусу: Прищепя Олена Петрівна, доктор історичних наук,
доцент, професор кафедри суспільних дисциплін

Силабус схвалений на засіданні кафедри

Протокол № 5 від 19 грудня 2024 р.

в.о. завідувача кафедри суспільних дисциплін: В.А. Сокаль, к.п.н., доцент

Керівник (гарант) освітньої програми «Середня освіта (Історія)»

Прищепя О.П., д.і.н., доцент, професор кафедри суспільних

дисциплін НУВГП.

Схвалено науково-методичною радою з якості ННІЕМ

Протокол № 4 від 30 грудня 2024 р.

Голова науково-методичної ради з якості ННІ: Ковшун Н.Е., д.е.н., професор

© НУВГП, 2024

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ: ДЕМОГРАФІЧНИЙ ВИМІР»	
ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ	
Ступінь вищої освіти	магістр
Освітня програма	Середня освіта (Історія та громадянська освіта)
Спеціальність	014.03 «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)»
Рік навчання, семестр	1 2
Кількість кредитів	6
Лекції:	30 год./4 год.
Практичні заняття:	30 год./8 год.
Самостійна робота	120 годин/168 год.
Курсова робота:	ні
Форма навчання	денна/заочна
Форма підсумкового контролю	залік
Мова викладання	українська
ІНФОРМАЦІЯ ПРО РОЗРОБНИКА (ІВ)	
ПРОФАЙЛ ЛЕКТОРІВ	

<p>Лектор</p> 	<p><i>Прищепя Олена Петрівна, доктор історичних наук, доцент, професор кафедри суспільних дисциплін</i></p>	
<p>Вікіситет</p>	<p>URL:https:// Прищепя Олена Петрівна</p>	
<p>ORCID</p>	<p>https://orcid.org/0000-0002-9452-2146</p>	
<p>Канали комунікації</p>	<p>o.p.pryshchepa@nuwm.edu.ua тел. 096 30 27 177 Актуальні оголошення на сторінці дисципліни в системі MOODLE</p>	

ІНФОРМАЦІЯ ПРО НАВЧАЛЬНУ ДИСЦИПЛІНУ

Мета та завдання

Актуальність навчальної дисципліни полягає в тому, що її засвоєння дозволяє здобувачам вищої освіти сформувати розуміння взаємодії соціально-економічних, суспільно-політичних, культурно-етнічних процесів населення України на різних етапах історичного розвитку із демографічною поведінкою соціуму, відтак скласти цілісне уявлення про таку галузь спеціальних історичних знань як історична демографія переважно на матеріалах України.

Предметом навчальної дисципліни є вивчення закономірностей процесу відтворення населення на території сучасної України у минулі історичні епохи як сукупності трьох форм руху населення – природного (народжуваність і смертність), просторового (міграції) й соціального (зміна соціальних структур, соціальна і професійна мобільність).

Зміст даного курсу охоплює загальні питання теорії та історії демографії; історію демографічної думки в Україні; аналіз джерел демографічної інформації і відповідно демографічних процесів на українських землях (від первісної доби до сьогодення); демографічні виклики та загрози розвитку Україні, пов'язані з російсько-українською війною 2014–2024 рр.

Метою навчальної дисципліни є формування у студентів цілісної системи знань про відтворення народонаселення на території України в минулі історичні епохи, ґрунтуючись на здобутках сучасної демографії та історії.

Реалізація мети здійснюється шляхом виконання таких завдань:

- ознайомити магістрантів із системою знань про народонаселення та структурою демографічного знання;
- оволодіння здобувачами науковими принципами та методами історичних демографічних досліджень;
- простежити основні етапи формування демографічного знання в Україні;
- з'ясувати специфіку джерельної бази історичної демографії;
- сформувати у магістрантів розуміння історичної обумовленості демографічних процесів та важливості демографічного чинника в історії;
- оволодіння навичками аналізу демографічних процесів в сучасній Україні.

Посилання на розміщення освітнього компонента на навчальній платформі Moodle, на платформі освітніх програм та їхніх освітніх компонентів

Передумови вивчення*
(місце освітнього компоненту в структурно-логічній схемі)

Передумовою для вивчення навчальної дисципліни є належний рівень базових знань, отриманих під час здобуття вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього ступеня та засвоєння упродовж першого семестру навчання таких дисциплін: ОК2 Соціальна відповідальність; ОК3 Методологія наукових досліджень.

Компетентності

Вивчення навчальної дисципліни надає здобувачам вищої освіти таких компетентностей:

ІК: Здатність розв'язувати складні задачі або проблеми в галузі освіти, що передбачає здійснення інновацій та/або проведення педагогічних досліджень і характеризується невизначеністю умов.

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК4. Здатність виявляти та вирішувати проблеми у сфері професійної діяльності, бути критичним і самокритичним.

ЗК7. Здатність здійснювати науково-педагогічні дослідження, прогнозувати та презентувати їх результати.

ФК1. Здатність до поглиблення знань і розуміння предметної області та професійної діяльності.

ФК2. Здатність використовувати інновації у професійній діяльності.

Програмні результати навчання (РН), спільні для всіх предметних спеціальностей

ПК1. Знати закони наукового, соціального і професійного мислення, володіння комплексним, інтеграційним, історичним, динамічним, ситуаційним, системним підходами до наукового аналізу, здатність практично послуговуватись методами історичного дослідження.

ПК2. Вміти визначати та застосовувати теоретичні поняття, положення, концепції для аналізу й пояснень історичних фактів, явищ, процесів, використовувати комплекс наукових дефініцій для вирішення науково-практичних завдань.

ПК3. Знати та розуміти наукові основи певної тематичної області, методології дослідження історичного процесу у національному, європейському та світовому контекстах.

ПК6. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності.

**Програмні результати навчання (ПРН) для спеціальності 014.03
Середня освіта (Історія та громадянська освіта)**

ПРН1. Застосовувати наукову критику до аналізу поглядів дослідників минулого, робити власні узагальнення щодо теоретичного і методичного рівня наукових праць з історії.

ПРН 8. Критично оцінювати достовірність, надійність інформаційних джерел, вплив інформації на свідомість і розвиток всіх учасників освітнього процесу, на прийняття рішень.

ПРН11. Застосовувати в педагогічній діяльності наукові методи пізнання, спостерігати, аналізувати, формувати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати та інтерпретувати результати, створювати моделі та вивчати їхню дієвість.

Структура та зміст освітнього компонента

Змістовий модуль 1. Сутність демографічних процесів та явищ.

Тема 1. Система знань про народонаселення.

Головні поняття загальної теорії народонаселення: рух, якість, розвиток народонаселення.

Предмет і методи демографії. Система демографічних наук та її структура. Теоретична демографія. Описова демографія. Економічна демографія. Соціологічна демографія. Етнічна демографія. Регіональна демографія. Прикладні демографічні дослідження. Демографічна політика.

Історична демографія України. Місце історичної демографії в системі спеціальних історичних дисциплін.

Головні поняття й категорії демографії. Демографічний процес. Демографічна подія. Демографічне явище. Демографічний стан. Демографічна ситуація (демографічна обстановка). Демографічна поведінка. Демографічна установка. Когорта. Генерація. Реальна генерація. Гіпотетична генерація.

(ПРН1, 8)

Тема 2. Методи аналізу демографічних процесів і структур.

Цілі й завдання демографічного аналізу. Аналіз народжуваності, смертності, шлюбності та припинення шлюбу, відтворення та зростання населення та життєвого циклу сім'ї.

Вивчення кількісних співвідношень між демографічними процесами, структурами і зростанням населення в історичному часі.

Дослідження впливу на демографічні процеси й структури соціально-економічних, соціально-психологічних, екологічних, політичних та інших чинників. Мета демографічного аналізу.

Поперечний аналіз (метод умовної, або гіпотетичної генерації). Поздовжній аналіз (когортний метод, або метод реальної генерації). Реальна та гіпотетична генерації – головні поняття традиційного демографічного аналізу.

Соціологічні методи в демографії. Метод соціологічного опитування. Аналіз документів, контент-аналіз, спостереження.

Вивчення соціально-психологічних механізмів, які формують демографічну поведінку. Свідомість як суб'єктивний чинник демографічних процесів.

Демографічний прогноз як науково обґрунтоване передбачення головних параметрів руху населення та майбутньої демографічної ситуації.

(ПРН1, ПРН8))

Тема 3. Відтворення населення та його історичні типи.

Концепція демографічного переходу.

Періодизація демографічного розвитку в концепції демографічного переходу: Суспільство привласнювальної економіки. Аграрне суспільство. Індустріальне суспільство.

Історичні типи відтворення населення: Архетип. Традиційний тип відтворення. Сучасний (раціональний) тип відтворення.

Демографічні революції та їх зміст: Перша демографічна революція як зміна архетипу на традиційний тип відтворення населення. Друга демографічна революція як перехід від традиційного типу відтворення населення до його сучасного типу.

Перша фаза демографічної революції: переворот у смертності. Друга фаза демографічної революції: переворот у народжуваності.

Демографічний вибух: причини та наслідки.

(ПРН1, ПРН8, ПРН11)

Тема 4. Народжуваність і смертність у демографічному вимірі. Шлюб і сім'я.

Народжуваність у демографічному вимірі. Плідність як біологічне підґрунтя народжуваності. Продуктивність шлюбу.

Репродуктивна поведінка: поняття «регулювання народжуваності», «внутрішньосімейний контроль за народжуваністю», «планування сім'ї».

Репродуктивна установка: когнітивний (пізнавальний), афективний (емоційний), поведінковий (спонукальний) моменти.

Репродуктивна мотивація: економічні, соціальні та психологічні мотиви народження дітей.

Потреба в дітях як соціальна потреба особистості. Внутрішньо сімейне регулювання народжуваності. Перехід до малодітності. Планування сім'ї та світовий демографічний вибух. Динаміка народжуваності в Україні.

Смертність у демографічному вимірі: екзогенні та ендогенні причини смертності. Перехід до сучасного типу смертності. Тривалість життя. Смертність за причинами смерті. Динаміка смертності в Україні та Європі в історичному ракурсі.

Шлюб: шлюбність та шлюбний стан. Шлюбний ринок, шлюбне коло та шлюбний вибір. Шлюбна поведінка та зміни у шлюбній поведінці в процесі переходу до сучасного типу відтворення населення. Припинення шлюбу. Динаміка шлюбності в Україні у ХХ ст.

Сім'я та її життєвий цикл: типи сімейних організацій та сімей. Сім'я та хатне господарство. Сімейний склад населення. Головні процеси, що впливають на демографічний розвиток сім'ї.

(ПРН1, ПРН8)

Тема 5. Міграції населення на території України.

Класифікація міграцій. Міграції населення за організацією: організовані, неорганізовані, примусові. Міграції населення за протяжністю: постійні, тимчасові. Міграції населення за направленістю: внутрішні, зовнішні (еміграція, імміграція). Міграції населення за мотивами: соціально-економічні, політичні, релігійні, сімейно-побутові.

Міграційні потоки та міграційні когорти. Міграційна поведінка, міграційна установка, міграційна мотивація.

Міграції населення України в історичній ретроспективі. Міграційні процеси на території України доби первісного суспільства та зародження цивілізаційного суспільства. «Велике переселення народів» і територія сучасної України. Міграційні чинники зростання чисельності населення Київської Русі. Міграційні процеси на території сучасної України в добу середньовіччя. Трудова міграція в модерну добу на території України.

Напрямки міграційних потоків. Внутрішня міграція: роль міграцій в зростанні міського населення України. Зовнішня міграція: міграційні потоки українців Західної України до Південної Америки, США, Канади (XIX – початок ХХ ст.). Переселення сільського населення підросійської України до Сибіру в ході реалізації Столипінської аграрної реформи та внутрішні міграційні потоки.

Проблема біженців в умовах двох світових воєн ХХ ст. на території України. Друга і третя хвилі української еміграції за політичними мотивами.

Примусові переміщення населення України в умовах сталінського тоталітарного режиму. Міграційні процеси як наслідок завершення Другої світової війни.

Соціально-економічні передумови трудової міграції населення України доби незалежної України. Міграційні процеси в сучасній Україні в умовах російсько-української війни (2014–2024).

(ПРН1, ПРН8)

Тема 6. Історія демографічної думки в Україні.

Формування демографічної думки в Україні у XVIII ст. О.І. Ригельман та його обрахування чисельності населення України на середину XVII ст.

П.О. Румянцев та «Генеральне описання Лівобережної України 1765–1769 рр.». Статистико-економічна та етнографічна анкета Ф.І. Туманського та її реалізація.

Розвиток демографічної думки в Україні у XIX – на початку ХХ ст. М.А. Маркевич як фундатор історико-демографічного вивчення народонаселення України. О.В. Яблоновський – представник польської історичної демографії останньої третини XIX – початку ХХ ст.

М.Ф. Владимирський-Буданов. Дискусія М.О. Максимовича з М.П. Погодіним з проблем демографічної історії Східної Європи. Перші вищі навчальні заклади у підросійській Україні та їх роль у становленні демографічних знань. Діяльність губернських статистичних комітетів та військових відомств імперської Росії по збору та публікації статистичних матеріалів про населення України. Київська школа статистики (середина ХІХ ст.). Д.П. Журавський. Г.П. Галаган. В.В. Тарновський. М.Х. Бунге. Розвиток комплексного підходу до вивчення народонаселення у працях М.І. Зібера. Демографічні проблеми у працях І.Я. Франка та П.А. Грабовського. Праці українських соціал-гігієністів у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. та їхнє значення для розгортання медико-демографічних досліджень. С.О. Подолинський. О.Ю. Корчак-Чепурківський. Праці А.І.Якобія: виникнення етнічної демографії. Теоретичні проблеми демографії у працях Т.Р. Рильського. Розширення кола демографічної проблематики наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. О.О. Русов. К.Г. Воблий. Дослідження соціальної структури населення та міграцій у контексті демографічного знання на зламі ХІХ – ХХ ст. Досягнення демографічної думки в Україні в 20-30-х рр. ХХ ст.: праці М.В. Птухи, Ю.О. Корчак-Чепурківського, А.П. Хоменка, С.А. Томіліна. Розвиток історичної демографії в Україні. С.В. Шамрай. О.І. Баранович. Б.П. Вологдін. Інститут демографії АН УРСР – головний центр по вивченню народонаселення України у міжвоєнний період. Репресії 30-х рр. радянського тоталітарного режиму щодо провідних українських демографів. Демографічні дослідження в Україні у другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст.: головні напрямки демографічної думки. Розробка комплексної оцінки демографічної ситуації у повоєнній Україні. Вивчення регіональних аспектів відтворення населення й трудових ресурсів. Проблеми медичної демографії. Географічні аспекти відтворення й розвитку народонаселення на сучасному етапі. Основні напрямки діяльності Інституту демографії та соціальних досліджень в сучасній Україні. Історико-демографічні дослідження в сучасній Україні. Відображення в дослідженнях демографічних процесів та демографічних прогнозів, які пов'язані з російсько-українською війною 2014–2024 рр. (ПРН1, ПРН8, ПРН11)

Змістовий модуль 2. Трансформації демографічних процесів в Україні в історичній перспективі.

Тема 7. Джерела вивчення відтворення населення в Україні.

Джерела демографічної інформації та їх класифікація. Первинна і вторинна демографічна інформація. Переписи населення. Фіскальні та військові цілі переписів доби зародження цивілізаційного суспільства. Введення у практику систематичних переписів населення. Поширення переписів населення на земній кулі після Другої світової війни.

Обліки населення на території України в історичному ракурсі. Відомості про збирання данини руськими князями (VIII–XI ст.) та монголо-татарськими ханами (XIII ст.). Поземельні переписи в Україні (XIV–XVI ст.). Подвірні переписи населення в царській Росії (XVII–XVIII ст.). Введення подушного податку з персональним обліком усього оподаткованого населення за часів Петра 1. «Ревізькі сказки» як списки оподаткованого населення.

Організація одноденного перепису населення у Києві (1874 р.). Перший Всеагальний перепис населення 28 січня 1897 р. та його результати щодо демографічних процесів в українських губерніях. Переписи населення радянської доби (1918-1923 рр.). Перший всесоюзний перепис населення 17

грудня 1926 р. Перепис населення 1937 р. Другий всесоюзний перепис населення 17 січня 1939 р. Переписи населення 1959 р., 1970 р., 1979 р.

Пробні переписи населення та їх завдання, мікропереписи населення. Соціально-демографічне обстеження населення 1985 р. Останній радянський перепис населення 1989 р. Проблема публікацій матеріалів радянських переписів. Перший Всеукраїнський перепис населення 2001 р. Перспективи проведення наступного перепису населення України.

Обстеження населення та їх класифікація, анамнестичне обстеження населення. Поточний облік демографічних подій. Поточний облік міграції населення.

(ПРН1, ПРН8, ПРН11)

Тема 8. Демографічні процеси на українських землях (від первісної доби до середньовіччя).

Вузлові проблеми первісності. Природа кінця льодовикової епохи. Пристосування первісного суспільства мисливців і збирачів до навколишнього середовища. Річний господарський тип. Тричленний устрій первісного суспільства: сім'я, община, плем'я. Чисельність населення первісної доби.

Проблеми соціальної історії доби середньовіччя крізь призму демографічних процесів.

Чисельність населення у різних прошарках населення. багатозлюбність шляхти та дітність шляхетських родин. Селянські родини і домогосподарські структури.

(ПРН1, ПРН8)

Тема 9. Демографічні процеси на українських землях ранньої модерної доби (XVI – XVIII ст.)

Родинні та домогосподарські структури соціальних верств соціуму: шляхти, селян, міщан.

Практики укладання шлюбів. Характер шлюбної моделі. Вплив шлюбної моделі на структуру родини.

Внутрішні мотивації та механізми демографічної поведінки.

Чисельність населення. Причини втрат народонаселення: природні катаклізми, татарські набіги.

(ПРН1, ПРН8)

Тема 10. Демографічна історія України «довгого XIX століття».

Вплив природно-географічних особливостей українських етнічних земель у складі Австро-Угорської та Російської імперій на демографічні процеси. Господарська діяльність українського населення та її вплив на демографічну структуру населення.

Наслідки епідемій та природних катаклізмів в перебігу демографічних процесів.

Теорія демографічного переходу і його витоки й перебіг (кінець XIX – початок XX ст.).

Динаміка чисельності населення. Зміни демографічної поведінки в умовах демографічного переходу в Україні. Характеристики демографічних процесів народжуваності, смертності, шлюбності.

(ПРН1, ПРН8, ПРН11)

Тема 11. Демографічна історія України XX століття.

Особливості демографічного переходу в Україні.

Динаміка смертності та тривалості життя. Зміни структури причин смерті та вікової структури померлих. Зменшення дитячої та материнської смертності.

Зміни в народжуваності. Еволюція шлюбності і розлучуваності. Міграційні процеси. Трансформації демографічних структур. Демографічні втрати внаслідок соціальних катастроф: війни, епідемії. Втрати від Голодомору.

Зростання тривалості життя (50-ті рр.). Призупинення позитивних тенденцій зниження смертності та зростання тривалості життя (60-ті рр.).

Зміни у репродуктивній поведінці населення: перехід від стратегії народження необмеженої кількості дітей до стратегії регулювання та обмеження кількості народжень. Зміни вікової структури жінок репродуктивного віку та вікової інтенсивності народжень. Перехід в Україні до європейської моделі народжуваності.

Соціальні трансформації сімейних структур.

Міграційні процеси як наслідок демографічного переходу. Зміни у статеві-віковій структурі населення.

(ПРН1, ПРН8, ПРН11)

Тема 12. Вплив на демографічні процеси в сучасній Україні російсько-української війни 2014–2024 рр.

Соціально-демографічна ситуація в Україні в умовах війни. Скорочення чисельності населення. Пришвидшення процесу депопуляції народонаселення. Високі показники смертності чоловіків працездатного віку. Старіння населення.

Масштабна міграція населення України за кордон. Підтримка та збереження державою соціальних зв'язків з українськими громадянами, що виїхали за кордон.

Внутрішня міграція. Зростання кількості внутрішньо переміщених осіб та породжені нею проблеми: мовна та культурна адаптація, безробіття, відсутність належного забезпечення якісними освітніми та медичними послугами, базовими умовами життєдіяльності.

Українська сім'я в умовах війни. Проблеми охорони дитинства. Створення належних умов безпеки життєдіяльності й навчання дітей в усіх регіонах України та державний захист дітей-сиріт.

Перспективи імміграції населення в Україну з країн Центральної Азії, Близького Сходу, Північної Африки.

(ПРН1, ПРН8, ПРН11)

Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Система знань про народонаселення.	2	2
2.	Методи аналізу демографічних процесів і структур.	2	-
3.	Відтворення населення та його історичні типи	2	2
4.	Народжуваність і смертність у демографічному вимірі. Шлюб і сім'я.	2	-
5.	Міграції населення на території України в історичному вимірі.	2	-
6.	Історія демографічної думки в Україні.	4	-
7.	Джерела вивчення відтворення населення в Україні.	4	-
8.	Демографічні процеси на українських землях (від первісної доби до середньовіччя).	2	-

9.	Демографічні процеси на українських землях ранньої модерної доби (XVI – XVIII ст.).	2	-
10.	Демографічна історія України «довгого XIX століття»	2	-
11.	Демографічний вимір історії України XX століття.	4	-
12.	Вплив на демографічні процеси в Україні російсько-української війни 2014–2024 рр.	2	-
	Разом	30	4

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Система знань про народонаселення.	2	-
2.	Методи аналізу демографічних процесів і структур.	2	-
3.	Відтворення населення та його історичні типи.	2	-
4.	Народжуваність і смертність у демографічному вимірі. Шлюб і сім'я.	2	-
5.	Міграції населення на території України в історичному вимірі.	2	-
6.	Історія демографічної думки в Україні (XVIII –початок XX ст.).	2	2
7.	Демографічні дослідження в Україні (XX ст. – початок XXI ст.).	2	-
8.	Джерела вивчення відтворення населення в Україні (від первісності до ранньої модерної доби.	2	-
9.	Переписи населення на українських землях (кінець XIX –XXI ст.).	2	2
10.	Соціальна історія України доби середньовіччя крізь призму демографічних процесів	2	-
11.	Демографічні процеси на українських землях ранньої модерної доби (XVI – XVIII ст.).	2	-
12.	Демографічна історія України «довгого XIX століття».	2	2
13.	Соціальні катаклізми XX ст. (війни, епідемії, голодомори) та їх вплив на демографічні процеси	2	-
14.	Демографічна ситуація в Україні в період незалежності.	2	2
15.	Сучасні соціально-демографічні проблеми в Україні та їх загострення в умовах російсько-української війни (2014–2024).	2	-
	Разом	30	8

Форми та методи навчання

Методи навчання: традиційні: словесний метод (лекція, співбесіда); наочний (метод ілюстрацій і демонстрацій); методи роботи з історичними джерелами та навчальною літературою (конспектування, тезування, складання реферату); інноваційні: проблемно-пошуковий, навчальна дискусія/дебати, мозковий штурм.

Технології викладання: мультимедійні презентації, аналіз проблемних питань, аналіз конкретних ситуацій (case study).

Інструменти, обладнання, програмне забезпечення

Для підготовки до семінарських занять рекомендовано застосовувати в навчальних цілях здобувачами пакет програмного забезпечення MSOffice або LibreOffice. В якості навчальної платформи застосовується відкрита (Open Source) система управління навчанням Moodle.

Порядок оцінювання програмних результатів навчання / результатів навчання

Контроль знань здобувачів вищої освіти проводиться в усній, письмовій та в комп'ютерній формах і оцінюється в межах 100 балів: до 60 балів поточна складова оцінювання (робота на семінарських заняттях) та до 40 балів за сумою двох модулів по модульній складовій оцінювання.

Здобувач вищої освіти набирає бали за виконання певних навчальних завдань (виконання практичної, самостійної роботи, опитування за матеріалом тощо) в межах тем навчальної дисципліни.

Набрані бали модульної складової оцінювання додаються до раніше набраних балів поточної складової оцінювання, що і є підсумковим результатом складання заліку. Перескладання модульних контролів не дозволяється.

	Вид заняття	Бали	Форма контролю
1. Поточна складова оцінювання			
0.1. Лекційні заняття			
Змістовий модуль 1.			
1.1.1.	Система знань про народонаселення.	-	Комп'ютерне тестування шляхом складання модульного контролю
1.1.2.	Методи аналізу демографічних процесів і структур.	-	
1.1.3.	Відтворення населення та його історичні типи	-	
1.1.4.	Народжуваність і смертність у демографічному вимірі. Шлюб і сім'я.	-	
1.1.5.	Міграції населення на території України в історичному вимірі.	-	
1.1.6.	Історія демографічної думки в Україні (XVIII – початок XX ст.)		
1.1.7	Демографічні дослідження в Україні (XX – початок XXI ст.)		
Змістовий модуль 2.			Психологія пізнавальних процесів: сенсорно-перцептивний рівень пізнання

1.1.8.	Джерела вивчення відтворення населення на українських землях (від первісності до XVIII ст.	-	Комп'ютерне тестування шляхом складання модульного контролю
1.1.9.	Історія обліку населення України (XIX – XXI ст.).	-	
1.1.10.	Демографічні процеси на українських землях (від первісної доби до середньовіччя).	-	
1.1.11.	Демографічні процеси на українських землях ранньої модерної доби (XVI – XVIII ст.).	-	
1.1.12.	Демографічна історія України «довгого XIX століття»	-	
1.1.13.	Соціальні катаклізми XX ст. та їх вплив на демографічні процеси (війни, епідемії, голодомори)	-	
1.1.14.	Демографічна ситуація в Україні в період незалежності.	-	
1.1.15.	Вплив на демографічні процеси в Україні російсько-української війни 2014–2024 рр.	-	
Усього бали за лекційні заняття			
1.2. Семінарські заняття			
1.2.1.	Система знань про народонаселення.	4	Підготовка до виступів
1.2.2.	Методи аналізу демографічних процесів і структур.	4	
1.2.3.	Відтворення населення та його історичні типи.	4	
1.2.4.	Народжуваність і смертність у демографічному вимірі. Шлюб і сім'я.	4	
1.2.5.	Міграції населення на території України в історичному вимірі.	4	
1.2.6.	Історія демографічної думки в Україні (XVIII – початок XX ст.)	4	
1.2.7.	Демографічні дослідження в Україні (XX ст. – початок XXI ст.)	4	
1.2.8.	Джерела вивчення відтворення населення в Україні (від первісності до ранньої модерної доби.	4	

1.2.9.	Переписи населення на українських землях (кінець XIX – XXI ст.)	4	
1.2.10.	Соціальна історія України доби середньовіччя крізь призму демографічних процесів	4	
1.2.11.	Демографічні процеси на українських землях ранньої модерної доби (XVI – XVIII ст.).	4	
1.2.12.	Демографічна історія України «довгого XIX століття».	4	
1.2.13.	Соціальні катаклізми XX ст. та їх вплив на демографічні процеси (війни, епідемії, голодомори)	4	
1.2.14.	Демографічна ситуація в Україні в період незалежності.	4	
1.2.15.	Сучасні соціально-демографічні проблеми в Україні та їх загострення в умовах російсько-української війни (2014–2024).	4	
Усього бали за семінарські заняття		60	
Усього бали за поточною складовою оцінювання:		60	
2. Модульна складова оцінювання			
2.1.	Модульний контроль №1	20	Комп'ютерне тестування
2.2.	Модульний контроль №2	20	Комп'ютерне тестування
Усього бали за підсумковою складовою оцінювання:		40	
Разом бали за освітню компоненту:		100	

Оцінювання завдань поточного (модульного) контролю*

Рівень складності завдань	Кількість завдань в білеті	Оцінка завдань, балів	
		за одне	загальна
1	20	0,4	8
2	9	1	9
3	1	3	3
Разом	30	X	20

* наводиться для усіх модульних контролів

Критерії оцінювання результатів поточного та підсумкового контролів, що характеризують рівень компетентності здобувача вищої освіти при оцінюванні результатів поточного та підсумкового контролів з навчальної дисципліни:

- ✓ виконання всіх видів навчальної роботи, що передбачені силябусом навчальної дисципліни;

- ✓ глибина і характер знань навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, що міститься в основних та додаткових рекомендованих літературних джерелах;
- ✓ вміння аналізувати явища, що вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку;
- ✓ характер відповідей на поставлені питання (чіткість, лаконічність, логічність, послідовність тощо);
- ✓ вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач;
- ✓ вміння аналізувати достовірність одержаних результатів;
- ✓ своєчасність виконання;
- ✓ дотримання вимог до оформлення

Перелік нормативних документів університету що регулюють порядок оцінювання та проведення контрольних заходів:

- ✓ Положення про організацію освітнього процесу у Національному університеті водного господарства та природокористування (нова редакція 2023) <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/28552>
- ✓ Порядок організації контролю та оцінювання навчальних досягнень студентів Національного університету водного господарства та природокористування (НУВГП) у Європейській кредитно-трансферній системі (ЄКТС) (Наказ №168 від 04.04.2016(зі змінами та доповненнями) <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/21121>
- ✓ Положення про семестровий поточний та підсумковий контроль навчальних досягнень здобувачів вищої освіти (ухвалено НМР НУВГП, протокол від 22.02.2023 р. № 3) регламентує порядок проведення семестрового поточного (модульного) та підсумкового контролю навчальних досягнень здобувачів вищої освіти за освітніми ступенями бакалавра і магістра денної і заочної форми навчання в Національному університеті водного господарства та природокористування, описує зміст і процедуру державної атестації, поточного, підсумкового та семестрового контролів <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/25889>

(додаток до наказу НМР НУВГП № 636 від 13.09.2024 «Рекомендовані критерії оцінювання результатів поточного та підсумкового контролю» <https://nuwm.edu.ua/university/naukovo-metodichna-rada/dokumenti>

- ✓ Система оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти (семестровий поточний контроль та підсумковий контроль) зі змінами та доповненнями (ухвалено науково-методичною радою НУВГП протокол № 4 від 23.06.2021 р.) описує критерії оцінювання навчальних досягнень та порядок рейтингування здобувачів вищої освіти

<http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/21123>

- ✓ Методичні вказівки щодо формування, наповнення та оформлення сторінок навчальних дисциплін в Навчальній платформі НУВГП (для професорсько-викладацького складу) (схвалено науково-методичною радою НУВГП Протокол № 1 від 27.02.2019) <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/13934> описують порядок оформлення та створення тестів для семестрового поточного та підсумкового контролів, порядок завантаження науково-методичних джерел в курси;

- ✓ Інструкція для здобувачів вищої освіти щодо організації та проведення навчальних занять у дистанційній формі (2020) <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/19215>

Рекомендована література

Основна література

1. Гладун О.М. Нариси демографічної історії України ХХ століття: монографія / НАН України. Ін-тут демогр. та соц. дослідж. імені М.В. Птухи. Київ, 2018. 224 с.
2. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія Україна. Київ: Портал, 2022. 416 с.
3. Демографічна криза в Україні: проблеми дослідження. Витоки. Складові напрямки протидії / за ред. В.С. Стешенко. Київ, 2001. 560 с.
4. Залізник Л. Нариси стародавньої історії України. Київ: Абрис, 1994. 256 с.
5. Кислий О.Є. Демографічний вимір історії. Київ: Арістей, 2005. 328 с.
6. Кульчицький С.В. Демографічні втрати України в першій половині 20 ст. *Енциклопедія історії України*. Т. 2. / Редкол. В.А. Смолій та ін. НАН України, Ін-тут історії України. Київ: Наукова думка, 2004. С. 322–325.
7. Людський розвиток в Україні: історичний вимір трансформації державної соціальної політики (колективна монографія) / за ред. Е.М. Лібанової. Київ: Ін-тут демогр. і соц. дослідж. імені М.В. Птухи, 2014. 380 с.
8. Магочій П._Р. Україна: історія її земель та народів /перекл. з англ. Е. Гийдель та ін.; наук. ред. В. Падяк. Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2012. 794 с.
9. Махорін Г.Л. Основи демографії. Курс лекцій [для студентів Житомирського державного університету імені І. Франка]. Житомир: Вид-во «Волинь», 2007. 104 с.
11. Населення України. Демографічні тенденції в Україні у 2002–2019 рр.: кол. моногр. / за ред. О.М. Гладуна; НАН України, Ін-тут демогр. і соц. дослідж. імені М.В. Птухи. Київ, 2020. 174 с.
12. Основи демографії: навчально-методичний посібник / укл. І.І. Шеремет. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2019. 56 с.
13. Населення України. Демографічний вимір якості життя: кол. моногр. / за ред. О.М. Гладуна; НАН України, Ін-тут демогр. і соц. дослідж. імені М.В. Птухи. Київ, 2019. 396 с.
14. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності /переклад з англ. Р. Клочка. Харків: КСД, 2016. 496 с.
15. Прибиткова І.М. Основи демографії: посібник для студентів гуманітарних і суспільних факультетів вищих навчальних закладів. Київ: АртЕк, 1995. 256 с.
16. Якість життя населення України та перші наслідки війни / Черенько Л.М., Полякова С.В., Шишкін В.С. та ін.; НАН України. Ін-тут демогр. та соц. дослідж. імені М.В. Птухи. Електронне видання. Київ, 2023.
17. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. 2-ге вид., перероблене та розш. Київ: Критика, 2005. 584 с.

Допоміжна література

18. Волошин Ю. Місто Полтава в Румянцевському описі 1765–1769. Київ: Наш час, 2012. 576 с.
19. Ворончук І.О. Населення Волині в XVI – першій половині XVII ст.: родина, домогосподарство, демографічні чинники: Монографія. Київ, 2012. 712 с.
20. Голод в Україні у першій половині XX століття: причини та наслідки (1921–1923, 1932–1933, 1946–1947). Матеріали міжнародної наукової конференції, Київ, 20–21 листопада 2013 р. 365 с.
22. Дейвіс Н. Європа. Історія: пер. з англ. П. Таращук. Київ : Основи, 2000. 1464 с.
23. Кульчицький С., Єфіменко Г. Демографічні наслідки Голодомору 1933 р. в Україні. Всесоюзний перепис 1937 р. в Україні: документи і матеріали. Київ, 2003. 197 с.
24. Населення України: демографічні складові людського розвитку /за ред. О.М. Гладуна. Умань: Видавець «Сочінський», 2015. 180 с.
25. Населення України: нариси про демографічний стан країни у перше тридцятиріччя незалежності / І. Курило. С. Аксьонова, О. Гаврилюк та ін. Київ: Наукова думка, 2023. 168 с.
26. Рудницький О.П. Історична еволюція чисельності населення України у світлі теорії демографічного переходу. *Демографія та соціальна політика*. 2020. № 36. С. 3 –15.
27. Слюсар Л.І., Шлюб в Україні у демографічному вимірі: історія і сучасність / НАН України, Ін-тут демогр. і соц. дослідж. ім. М.В. Птухи. Київ, 2021. 180 с.
28. Стеценко С.Г. Демографічна статистика: Підручник. Київ: Вища школа, 2005. 415 с.
29. Україна в XIX столітті: людність та імперії / В. Шандра, О. Аркуша; НАН України, Ін-тут історії України. Київ: Академперіодика, 2022. 436 с.
30. Україна в XIX столітті: доба модернізації / В. Шандра, О. Аркуша; НАН України, Ін-тут історії України. Київ: Академперіодика, 2022. 706 с.
31. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь / Ін-тут демогр. і соц. дослідж. імені М.В. Птухи. Київ, 2018. 396 с.
32. Фернан Бродель. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. Т. 1. Структури повсякденності: можливе і неможливе /перекл. з франц. Г. Філіпчук. Київ: Основи, 1995. 543 с.
33. Poliakova S., Wolowyna O. Ukrainian Diaspora in Canada: Methodology and Practice of Research. *Demography and Social Science*. 2019. № 3 (37) P. 87-98: URL: <https://dse.org.ua/archive/37/6.pdf/>

1. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/>
2. Інститут демографії і соціальних досліджень. URL: <https://idss.org.ua/index>
3. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Інститут історії України НАН України. URL: <http://history.org.ua>
5. Наукова бібліотека НУВГП. URL: <https://lib.nuwm.edu.ua/>
6. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbu.gov.ua/>.
7. Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека. URL: <https://lib.rv.ua/#gsc.tab=0>

Поєднання навчання та досліджень*

Здобувачі вищої освіти мають можливість додатково отримати бали за виконання індивідуальних завдань дослідницького характеру, а також можуть бути долучені до написання та опублікування тез до збірників матеріалів студентських наукових конференцій чи то статей з тематики навчальної дисципліни.

ПОЛІТИКИ ВИКЛАДАННЯ ТА НАВЧАННЯ

Перелік соціальних, «м'яких» навичок (soft skills)

- взаємодія з людьми;
- загальнокультурна грамотність;
- здатність до навчання;
- здатність логічно обґрунтовувати позицію;
- навички усного та письмового спілкування;
- уміння слухати й запитувати;
- формування власної думки

Дедлайни та перескладання

Терміни здачі проміжних контрольних модулів та підсумковий контроль встановлені згідно Положення про семестровий поточний контроль та підсумковий контроль навчальних досягнень здобувачів вищої освіти (нова редакція) <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/25889>

У випадку, коли здобувачі вищої освіти у кінцевому результаті за поточною і модульною складовими не набрав мінімально необхідну кількість балів (60), то слід керуватися Порядком ліквідації академічних заборгованостей у НУВГП (протокол вченої ради НУВГП № 6 від 21.06.2024) <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/30369>, згідно якого здобувачі із академічною заборгованістю мають право на повторне вивчення освітнього компоненту, на проходження повторного курсу навчання, або на повторне складання підсумкового контролю до кінця наступного навчального семестру.

У разі незгоди здобувача з результатами оцінювання, відповідно до Порядку звернень здобувачів вищої освіти та інших осіб, які навчаються в НУВГП <http://ep3.nuwm.edu.ua/15467/> здобувач подає апеляційну скаргу, після чого скликається апеляційна комісія.

У випадку виявлення плагіату при виконанні завдання здобувач не отримує бали і повинен виконати завдання повторно згідно Положення про академічну доброчесність у Національному університеті водного господарства та природокористування <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/25004>

Неформальна та інформальна освіта

Можливе визнання (перезарахування) результатів навчання, набутих у неформальній та інформальній освіті, якщо вона відповідає вимогам, викладеним у Положенні про неформальну та інформальну освіту в Національному університеті водного господарства та природокористування (нова редакція, ухвалена науково-методичною радою НУВГП протокол №1 від 22 листопада 2023 р.) <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/28363>
Здобувачі вищої освіти можуть самостійно на платформах Prometheus, Coursera, edEx, edEra, FutureLearn та інших опановувати матеріал для перезарахування результатів навчання. При цьому важливо, щоб знання та навички, що формуються під час проходження певного онлайн-курсу чи його частин, мали зв'язок з очікуваними навчальними результатами даної дисципліни/освітньої програми та перевірялись в підсумковому оцінюванні.

Правила академічної доброчесності

Організація всіх видів навчальної діяльності в межах курсу проводиться згідно Положення про організацію освітнього процесу в Національному університеті водного господарства та природокористування

<http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/28552>

Здобувачі вищої освіти повинні дотримуватися «Кодексу честі студентів» <https://ep3.nuwm.edu.ua/4917/>.

Перевірку навчальних завдань неупереджено здійснює викладач. Усі навчальні завдання повинні бути виконані власноручно здобувачем, у разі виявлення однакових робіт, здобувач не отримує бали і повинен виконати завдання повторно. Під час контрольних заходів забороняється використовувати додаткові джерела інформації, окрім тих, що дозволив викладач.

Етичні принципи та правила, якими мають керуватися здобувачі вищої освіти під час навчання викладено в Положенні про академічну доброчесність у Національному університеті водного господарств та природокористування (ухвалено науково-методичною радою НУВГП протокол №7 від 24.11.2022)

<http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/25004>

Більше матеріалів щодо дотримання принципів академічної доброчесності: сторінка сайту НУВГП «Якість освіти»

<https://nuwm.edu.ua/sp/akademichna-dobrochesnistj>

Вимоги до відвідування

Відвідування занять здобувачами вищої освіти є обов'язковим. У випадку пропуску занять здобувач вищої освіти зобов'язаний відпрацювати (виконати практичну роботу, вивчити матеріали лекцій тощо). Пропуск з поважної причини вважається таким, що відбувся внаслідок хвороби (довідка з лікарні). Якщо здобувач освіти знаходиться на індивідуальному плані і виконує усі вимоги відповідно до «Положення про індивідуальний графік навчання студентів денної форми навчання Національного університету водного господарства та природокористування» <https://ep3.nuwm.edu.ua/6226/> відвідування практичних занять є обов'язковим.

Завдання для відпрацювання здобувач вищої освіти отримує безпосередньо у викладача, або надсилає запит на корпоративну пошту викладачу. Усі матеріали відпрацювання здаються викладачеві особисто здобувачем вищої освіти в навчальну платформу Moodle.

Навчання здобувачів вищої освіти з особливими потребами регулюється: «Концепцією щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами (осіб з інвалідністю) у Національному університеті водного господарства та природокористування» <https://ep3.nuwm.edu.ua/15913/>.

Лектор

Прищеп Олена Петрівна,

доктор історичних наук, професор

Автор
Професор СД

Олена ПРИЩЕПА

Затверджено

Проректор з науково-педагогічної та
навчальної роботи

Валерій СОРОКА

документ підписаний КЕП
Номер документа СИЛ №178
Підписувач Сорока Валерій Степанович
Підписувач (дані КЕП):
Сертифікат 3FAA9288358EC00304000009B6C3700C8C2C100